

10. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
Kolozsvár,
2007. május 26-27.

A logikai állíthatóság korlátai

Gergely Péter-Alpár
Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
Történelem-Filozófia Kar
Filozófia, II. év

dr. Király V. István, egyetemi docens
Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
Történelem-Filozófia Kar
Szisztematikus Filozófia Tanszék

Kolozsvár, 2007.

A logikai állíthatóság korlátai

Az olvasónak a dolgozat címének elolvasásakor az a gondolata támadhat, hogy munkámban az állíthatóság – pontosabban a logikai állíthatóság – kérdésének az ismertetéséről lesz szó. Tulajdonképpen ez így is van. Mégis, úgy gondolom nem árt előrebecsátani, hogy a dolgozat inkább vázlagszerű. Aki a logikai állíthatóság korlátainak részletes kifejtését várja jelen munkától, annak csalódnia kell.

Vázlagszerű volta bevezető jelleget kölcsönöz az itteni vizsgálódásoknak. Bevezetés kíván lenni egy problematikába, aminek kifejtése még várat magára. Ha úgy tetszik, jövőbeli kutatásom lehetséges útvonalaait villantom fel az olvasó előtt, akit magát is e probléma megvizsgálására buzdítok.

Úgy gondolom, komolytalanság lenne részemről, ha a 10. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferenciára egy kutatási tervvel jelentkeznék, amely egy jövőbeli kutatás irányvonalaait jelölné ki, ismertetné.

Valójában egy vizsgálódás hipotézise fog a dolgozatban körvonalazódni. Ennek a hipotézisnek a mentén teszem fel majd az esetleges kérdéseket és próbálok azokra – amennyire felkészültségem engedi – válaszlehetőségeket keresni.

A dolgozatban megjelenő vizsgálódások kiindulópontját tanárom, dr. Gál László tanulmányai* képezik. Az említett tanulmányokban Gál László elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy *mi állítható*.

Mivel a tanulmányok képezik a dolgozat kiindulópontját, úgy gondolom nem fölösleges időpocsékolás, sőt, igen hasznos lesz megvizsgálni ezek szerkezetét, az érvelések logikai menetét, illetve a tanulmányok során kikristályosodott következtetések eredményeit**. Mindazonáltal nem szeretném, ha munkám a Gál László által megfogalmazott gondolatok, érvelések feltérképezésére korlátozódna, hanem céloknak

* Elsősorban az *Arról, ami logikailag állítható*, illetve *A mondat logikai szempontból* c. tanulmányokról van szó.

** A két tanulmány tartalmilag elég nagy hasonlóságot mutat. A végkövetkeztetésekről is ugyanez elmondható, éppen ezért a tanulmányokban szereplő gondolatmenetet együttesen fogom vizsgálni, nem pedig külön-külön. Úgy gondolom, ez hozzájárul dolgozatom gördülékenyebbé tételéhez is.

tekintem egyúttal kritikailag viszonyulni azokhoz, esetleg továbbgondolni azokat. Ezáltal lehetőség teremne arra, hogy az állíthatóság kérdését más – a logikától eltérő – filozófiai diszciplínák szemszögéből is megvitatásra érdemesnek tituláljam.

Ezzel elérkeztünk dolgozatom egyik kulcsmozzanatához, nevezetesen a kérdésfeltevés pillanatához. *Mi állítható logikailag?*

Mivel a Gál László által vizsgált probléma logikailag merül fel, nagyon fontos szerepet tölt be a kérdésben a „logikailag” szó. Érdemes is ezért megvizsgálni magát a kérdést, ill. a benne szereplő fogalmakat.

Mi állítható logikailag?

A kérdés egyszerű szavakból épül fel. Mondhatni, hogy egy egyszerű kérdéssel van dolgunk. Ennek ellenére, ha jobban szemügyre vesszük a benne szereplő fogalmakat, mindjárt rájövünk, hogy maga a kérdés már irányt szab vizsgálódásainknak. A feltett kérdésre nem lehet akármit, és akárhogyan válaszolni. Jelen esetben egy jól körülhatárolt kérdéssel állunk szemben.

Meglehet, hogy a „logika”, ez esetben a „logikailag” szó hallatán nagyon szigorúra, törvényszerűre, az egyszerűség, tisztaság és jól meghatározottság jegyeit magán viselő valamire gondolunk. Ez a valami pedig nem más, mint az állítás. Az állítás logikailag, a logikai értelemben vett állítás. De vajon mi az állítás? És a kérdés még kidolgozottabban, még konkrétan feltéve: *Mi a logikai állítás?* Mivel szemben határozható meg a logikai állítás?

Ha jól belegondolunk a kérdésbe – *mi az állítás, mi a logikai állítás* –, kezd problematikussá válni. Problematikussá válik, mert a *mi* kérdőszóval, nem valamire kérdezzük rá, nem valami meghatározatlanra, hanem éppen a mindenkori lényegre. A mindenkori lényeg pedig épp a mindenkoriságából kifolyólag problematikus, és ugyanez az állandó aktualitás teszi azt nehezen megfoghatóvá.

A meghatározás pontosságának érdekében érdemes egy rövid kitérőt tenni. Ezalatt azt értem, hogy nem azonnal határozzuk meg az állítást, hanem ezt a kijelentő mondat fogalmának segítségével tesszük, amit magát is meghatározunk egy bizonyos értelemben. Miért éppen a kijelentő mondat fogalma az, aminek a segítségével meghatározzuk az állítást? Azért, mert a logikát legfőképpen és elsősorban a kijelentő mondatok vizsgálata foglalkoztatja. A kijelentő mondat a nyelvi információközlés leggyakrabban használt

eszköze. A kijelentő mondat információtartalmát pedig állításnak nevezzük. „Hiba lenne a két fogalmat megkülönböztetés nélkül használni. Grammatikailag kijelentő mondatnak minősülnek olyan kifejezések is, amelyek hiányosságuk miatt vagy más okból kifolyólag nem alkalmasak arra, hogy egyértelmű információt hordozzanak.”¹ Az ún. definícióban megjelenik egy nagyon fontos kifejezés, az *egyértelmű információ*. Amint az idézett mű során később kiderül, a

„(1) Holnap megbukik a legokosabb diák.”²

mondat a meghatározás alapján nem hordoz állítást, hanem csak egy kijelentő mondat. A példaként előttünk álló kijelentő mondat akkor hordozna állítást, ha egyértelműen rögzítenénk a kijelentésben szereplő fogalmak jelentését, azaz a következő mondatot mondanánk:

(1') „Holnap, 1999. június 10-én megbukik az ELTE Bölcsészettudományi Karának legokosabb diákja, Kovács István.”³

Most, hogy tisztáztuk a kijelentő mondat fogalmát, de ami ennél is fontosabb a vizsgálódásunk szempontjából, tisztáztuk az állítás logikai fogalmát, nézzük meg, milyen választ fogalmazott meg Gál László az *Arról, ami logikailag állítható* c. tanulmánya végén, és hogyan jutott ehhez a válaszhoz.

Gál László, a fent említett tanulmányában a *mi állítható* kérdést először így fogalmazta meg: „mi szabályozza, ha egyáltalán szabályozza valami, a fogalmak elméleti kapcsolódását, vagy intenzionális kapcsolatukat?”⁴ A kérdés ilyenszerű megfogalmazása egészen a logika extenzionális ill. intenzionális megközelítésmódjához vezethető vissza. Az első megközelítés képviselőjeként említeném Gottlob Freget, a második megközelítésmód képviselőjeként pedig a kolozsvári logikust, Böhm Károlyt. A kettejük felfogása közötti különbség az ítélet, ítélet fogalmak különböző

¹ Madarász Tiborné – Pólos László – Ruzsa Imre: *A logika elemei*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 17. old.

² U. o. 17. old.

³ U. o. 17. old

⁴ Gál László: *Arról, ami logikailag állítható*. In: *Arról, ami állítható...* Editura Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2004. 15. old.

meghatározásából fakad. Frege Fogalomírás c. munkájában megalkotja a \vdash jelt (ítélet jelét). Erről a jelről, a következőképpen ír: „A \vdash jelben a vízszintes vonal a rá következő jeleket egy egészé foglalja össze, és erre az egészre vonatkozik az az állítás, amit a vízszintes vonal bal végén a függőleges kifejez. A vízszintes vonalat tartalomvonalnak, a függőlegest ítéletvonalnak nevezhetnénk. A tartalomvonal más esetben arra is szolgálhat, hogy valamilyen jelnek a rá következő jelek egészére való vonatkozását fejezze ki. Ami a tartalomvonalra következik, annak mindig megítélhető tartalommal kell bírnia.”⁵ Az ítélet jelével Frege az ítélet és a megítélés között kíván különbséget tenni. A *Függvény és fogalom* c. tanulmányában a következőket mondja a tartalomvonalról: „a vízszintes vonalat korábban tartalomvonalnak neveztem, mely elnevezés ma már nem tűnik megfelelőnek. Most egyszerűen a vízszintesnek szándékozom nevezni.”⁶ Ugyanebben a művében választja szét az ítéletet a megítélttől, azaz attól, amiről ítélünk, mondván: „Elkerülhetetlennek látszik, hogy elválasszuk az ítéletet attól, amiről ítélünk, mert különben nem tudnánk kifejezni a pusztá feltevést, egy eset feltételezését anélkül, hogy ne ítelnénk egyúttal a fennállásáról is.”⁷

Böhm Károly hasonlóan Fregehez megkülönbözteti az ítélet és ítélet fogalmát. Szerinte már akkor ítélünk, amikor egy fogalmat képezünk. A fogalom képzésénél ugyanis meg kell különböztetni annak lényeges jegyeit az esedékesektől. Továbbá azt mondja Böhm: „Az ítéletnél és az ítéletnél mindenesetre feltételezhető, hogy külön tartunk egymástól a két fogalmat, azokat analizáljuk és azután ezen két fogalomnak egybetartozandósága felől mondjunk ítéletet. Tehát kimondjuk az ítéletet, hogy a két fogalom tényleg a valóságban egymáshoz tartozik. Ezen oknál fogva az ítélet nem lehet analízis eredménye, nem lehet analitikus művelet. *Az ítéletet megelőzi az analízis, de maga az ítélet már szintetikus művelet.*”⁸

Ide vezethető vissza a *mi állítható* kérdés. Gál László szerint ugyanis Böhm valamivel explicitebb, mint Frege és azzal, hogy leírta az elmében lezajló műveleteket, amelyek az ítélet alatt mennek végbe, tulajdonképpen megnyitotta az utat az elmekutatás, a pszichológia és a filozófia irányában.

⁵ Frege, Gottlob: *Fogalomírás*. In: *Logikai vizsgálódások*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 21-22. old.

⁶ Frege, Gottlob: *Függvény és fogalom*. In: *Logikai vizsgálódások*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 91. old.

⁷ U. o. 92. old.

⁸ Böhm Károly: *Logika*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004. 107-108. old.

A fregei és a böhmi kérdésselvetés a logika szétválásához vezetett. A fregei irány inkább az extenzionális megközelítésmódot emelte ki, míg a böhmi irány az intenzionálisat. A XX. Század logikája a fregei úton járt, Gál László kérdése azonban – *mi állítható?* – a böhmi logikában gyökerezik.

Ezek után újra szükségessé vált a kérdés megismétlése. „*Mi szabályozza, ha egyáltalán szabályozza valami, a fogalmak elméleti kapcsolódását, vagy intenzionális kapcsolatukat?*”, „*Mi állítható?*”

Tanárom válasza a feltett kérdésre így hangzik: „arra a világos kérdésre, hogy »mi állítható?« az egyértelmű válasz az, hogy »minden.« És ennek csak egyetlen korlátja van, mégpedig a tudás.”⁹

Szeretném, ha tüzetesebben vennénk Gál tanár úr érvelését, és amennyiben lehet rekonstruálnánk azt.

Mindjárt a kérdés megválaszolásának kezdetén két példamondatot állít elénk.

„(1) Lehetséges, hogy a gépkocsi elindul.

(2) Állítom, hogy a gépkocsi elindul.”¹⁰

Ezután a két mondatot modalitásuk szempontjából vizsgálja. Az (1) ugyanis a modalitás szempontjából különbözik a (2)-től. Nevezetesen arról van szó, hogy a „lehetséges” alethikus modalitásként értelmezhető, míg az „állítom, hogy” modusa nem. Azaz (1) igazságértéke meghatározatlan, míg a (2) igazságértéke az igaz. Mindkét kifejezés modusa a kijelentésre vonatkozik, „tehát egyszerre helyezkedik el tárgynyelvi és metanyelvi szinten. Emiatt a gépkocsi elindulásának metanyelvi állítása nem az alethikus modális logikai kifejezésekhez, hanem a propozicionális attitűdökhöz hasonlít.”¹¹

Gál szerint számtalan ilyen propozicionális attitűd képzelhető el. A dolgok azonban megváltoznak, ha az állíthatóságról általánosan kell szólnunk, és ez elvi

⁹ Gál László: *Arról, ami logikailag állítható*. In: *Arról, ami állítható...* Editura Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2004. 17. old.

¹⁰ U. o. 15. old.

¹¹ U. o. 15. old.

kérdéssé válik. „Miként lehet tehát az állíthatóság elvi kérdéséhez logikailag közelíteni?”¹²

A válasz Gál László megközelítésében a funktor fogalmának a bevezetésében rejlik. Annak érdekében, hogy minden homályt eloszlassunk a funktor fogalmával kapcsolatosan, újabb kitérőt kell tennünk.

A logikai grammatikában két alapkategóriát különböztetünk meg. Az első alapkategória a kijelentő mondat. Az állítás fogalmának a tisztázásakor a kijelentő mondatot úgy határoztuk meg, mint a nyelvi információközlés leggyakrabban használt eszközét. És azt is elmondtuk a kijelentő mondatokról, hogy a logikát elsősorban ezek foglalkoztatják. A második alapkategóriája a logikai grammatikának az individuumnevek. Az individuumnevek olyan nyelvi kifejezések, „amelyek segítségével individuális objektumokat (személyeket, tárgyakat) tudunk megnevezni.”¹³ A két alapkategórián kívül „minden más *értelmes* kifejezést, amely egy mondatban vagy névben alkatrészként előfordulhat, *funktornak* nevezünk.”¹⁴

A fregei logika nyelvén a funktort úgy jellemezhetnénk, mint általánosított függvény-fogalmat. A *Függvény és fogalom* c. művében Frege alaposabban meghatározza a függvény fogalmát. A matematikai függvény fogalomból indul ki, és a következőket mondja: „ x egy függvényén olyan számtani kifejezést értünk, amely tartalmazza x -et, olyan formulát, mely az x betűt magában foglalja»”¹⁵ Van azonban a függvénynek egy jellegzetes tulajdonsága, amelyet ha egyszer felismerünk, biztosan tudhatjuk, hogy függvénnyel állunk szemben. A fregei függvény meghatározásában szerepel az x betű. Ez az x pedig nem más, mint a függvény argumentumhelyét jelölő betű – ismeretlen. Az x tehát olyan értelemben ismeretlen, hogy nem meghatározott. És ez a meghatározatlansága kölcsönzi a függvény általános érvényűségét.

A függvény fogalmát összehasonlítva a funktor fogalmával, arra a következtetésre jutunk, hogy a funktornak is vannak argumentumhelyei. Az argumentumhelyek olyan részei a funktornak, amelyek kitöltésre várnak. Így a függvényekhez hasonlóan a

¹² U. o. 16. old.

¹³ Madarász Tiborné – Pólos László – Ruzsa Imre: *A logika elemei*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 20. old.

¹⁴ U. o. 23. old.

¹⁵ Frege, Gottlob: *Függvény és fogalom*. In: *Logikai vizsgálódások*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

funktorokról is elmondhatjuk, hogy azok „»befejezetlen«, »kitöltésre váró« kifejezések, amelyek egy vagy több üres, kitöltetlen helyet tartalmaznak”.¹⁶

Ezzel meg is érkezünk a „*mi állítható?*” kérdésre adandó válaszhoz. A fenti meghatározásokat figyelembe véve az állításokról elmondhatjuk, hogy azok redukálhatók a funktor, ill. az individuumnév fogalmaira. Azaz egy állítás tulajdonképpen nem más, mint kitöltött, bemenettel rendelkező predikátum.^{***} Állítani valamit tehát azt jelenti, hogy megadjuk egy funktor (predikátum) bemeneteit, kiegészítjük a funktor argumentumhelyeit nevekkal. Itt szükséges megjegyezni, hogy Gál László név alatt logikai tárgyakat vagy ezek osztályait érti, megkülönböztetve ezeket a valóban létező tárgyak osztályától.

Fontos megkülönböztetés tesz itt Gál. Ez teszi lehetővé, hogy a logika eltekintsen az egzisztenciális importtól. Ha ugyanis létező dolgokat jelölnének a nevek, akkor meg kellene állapítani azok létezését, „a lét megállapítása pedig nem tartozhat a logika hatáskörébe, mivel messze meghaladná feladatait. Ilyen megközelítésben a logikai tárgyak köre szélesebb, mint a valóban létező tárgyak köre. Nevezetesen azért, mert magába foglalja mindazt, ami az emberi tudás eleme. Az emberi tudás köre pedig szélesebb, mint a tapasztalat köre.”¹⁷

Úgy gondolom ezek után nem okoz nagy fejtörést annak a belátása, hogy miért mondja Gál László az *Arról, ami logikailag állítható* c. tanulmánya végén, hogy logikailag minden állítható, illetve, hogy az állíthatóság egyedüli korlátja a tudás.

Természetesen egyetértek Gál László vizsgálódásainak eredményeivel, és valóban azt hiszem, hogy igaz az általa megfogalmazott következmény. Ennek ellenére úgy érzem, hogy a probléma sokkal összetettebb, semmint, hogy ilyen rövid idő alatt és ilyen egyértelműen megfogalmazzuk a *mi állítható* kérdésre a választ.

Induljunk ki ismét az állításnak a meghatározásából. Ha visszaemlékszünk, úgy határoztuk meg az állítást, mint a kijelentő mondat információtartalmát. Ugyanakkor arra

¹⁶ Madarász Tiborné – Pólos László – Ruzsa Imre: *A logika elemei*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 25. old.

^{***} A kijelentés háttérében az a definíció áll, miszerint a predikátum maga is egy funktor, mégpedig olyan funktor, melynek argumentumhelyeit ha nevekkal töltjük ki, mondatot kapunk.

¹⁷ Gál László: *Arról, ami logikailag állítható*. In: *Arról, ami állítható...* Editura Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2004. 17. old.

is felhívtuk a figyelmet, hogy hiba lenne az kijelentő mondatot és állítás fogalmakat egymás szinonimájaként használni. A kijelentő mondat lehet hiányos, ezzel szemben az állításnak mindig konkrét, egyértelmű információtartalmat kell hordoznia. Elengedhetetlennek tűnik az, hogy az állítás egyértelmű információt hordozzon, mert az állítás fogalma az, amelyikkel kapcsolatosan elsősorban és leghamarabb felmerül az igazságértékek problémája. Sőt, mondhatni ez az egyetlen. Nehéz lenne ugyanis a következő mondat igazságáról dönteni:

(m₁) Ő volt.

Annál inkább dönthetünk az (m₂) igazságáról.

(m₂) Ő, Kovács István, volt az, aki betörte az én, Nagy András, ablakomat.

Mondhatni idáig nem is okoztak problémát a fenti mondatok, hiszen mind reális, a valóságos világban létező személyekről, dolgokról volt szó bennük. A probléma ott kezdődik, amikor a predikátum bemeneteiként megjelennek a tapasztalati világban nem létező személyek, dolgok. Mit tesz a logika a következő mondattal?

(m₃) A háromfejű sárkány középső fején kalap van.

Három lehetősége van a logikának ebben az esetben. A három lehetőséget Gál László is megemlíti. Első esetben, amikor a kijelentő mondatban nemlétező személyek, dolgok jelennek meg az állítást hamisnak lehet nyilvánítani. Hamis állításról van szó, mert nemlétező entitásokról mondunk valamit. Második opcióként azt mondhatjuk az állításról, hogy értelmetlen. Értelmetlen, hiszen ebben az esetben is nemlétező entitásokról állítunk valamit. Harmadsorban pedig az állítást igaznak fogadhatjuk el. Ez azonban csak akkor érvényes, ha előzőleg a nemlétező entitáshoz referenciát rendelünk.

(m₃) esetében a referencia egy mesefigura lehetne, amelyet bármely óvoda képes lerajzolni.¹⁸

A problematizálás ezen a pontján úgy érzem kilátástalanná vált helyzetem. Szinte képtelen vagyok megbirkózni a kérdés összetettségével, mégis igyekszem amennyire csak lehet a homályból kilábalni és világosságot teremteni. Remélem ha máshol nem is sikerül, legalább a kérdésfelvetés szintjén próbálkozásom hajója nem fut zátonyra.

Még az (m₃) mondat esetében sem mondhatjuk, hogy nagy gondban lennénk. A probléma ott kezdődik, ahol felmerül például a következő mondat.

(m₄) Vannak boszorkányok.

Ebben az esetben vajon hogyan érvényesül az igazság eldöntésének a problémája? (m₄) esetében is három választási lehetőségem van. Vagy azt mondom, hogy az állítás hamis és nincsenek boszorkányok, vagy azt, hogy az állítás értelmetlen, hiszen nemlétező boszorkányokról állítottam azt, hogy léteznek. Harmadik lehetőségként megjelenik a lehetséges értékelések között a boszorkány fogalmához való referencia rendelése. Ebben az esetben azt mondhatjuk, hogy (m₄) igaz állítás.

Gál László a problémát a következőképpen veti fel. Ha az (m₄) mondatot igaznak fogadom el, akkor referenciát tulajdonítok a boszorkány fogalmának, ami ha nagyon sarkítva vizsgáljuk a kérdést, lehet ártalmatlan vagy ártalmas. Ártalmatlan akkor, ha például egy Boszorkánynéző Klubot hozok létre, aminek feladata a boszorkányok megfigyelése és a velük való kapcsolattartás lenne. Az (m₄) mondat igazként való értékelése lehet viszont ártalmas is. Abban az esetben, ha Torquemada, a spanyol főinkvizítor szerepét tölteném be és mögöttem egy egész intézményrendszer állna, nevezetesen az inkvizíció, akkor valószínű a tevékenységem nem merülne ki a boszorkányok megfigyelésében és a velük való kapcsolattartásban. Minden bizonnyal feladatomnak tekinteném a boszorkányok megégetését, meggyilkolását. Nincsen is erre

¹⁸ V. ö. Gál László: *A mondat logikai szempontból*. In. *Társadalom és logikusság*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003. 150. old.

jobb bizonyíték, mint maga a spanyol inkvizíció, aminek a történelem 25 ezer áldozatát tartja számon.¹⁹

Ezek után ismét visszatérve az állítás meghatározásához, felteszem a kérdést – hogyan lehetséges eldöntennem, hogy egy állítás igaz- e vagy sem. Hogyan dönthetek egyáltalán valaminek az igazságáról ill. hamis voltáról?

Legkézenfekvőbb és talán a legismertebb az igazságdefiníciók közül a korrespondencia elv. E szerint az elv szerint az igazság kérdése csakis a kijelentéssel kapcsolatosan merülhet fel. A másik fontos dolog, amit itt hangsúlyoznunk kell, hogy a korrespondencia elve szerint az igazság lényege a kijelentés és a valóság közti megegyezésben tárható fel.

Röviden szólva, ahhoz, hogy igazságról beszélhessünk a korrespondencia elve szerint, a kijelentő mondat állítása szükségszerűen meg kell feleljen a valóságnak. Ekkor beszélhetünk a középkori logika nyelvén szólva *adequatio intellectus et reiról*.

Dolgozatom végén, amint azt már elővetítettem inkább kérdéseket fogalmazok, mintsem kérdéseket válaszolok meg, jóllehet a dolgozat célja ideiglenes válaszadás arra a kérdésre, hogy „*Mik képezhetik a logikai állíthatóság korlátait?*”.

Véleményem szerint a logikai állíthatóság korlátai az igazságértékek köré csoportosulnak. Ez érthető, hiszen az állítás, állíthatóság fogalma elsősorban az igazságértékekkel kapcsolatban vált meghatározhatóvá. Az igazságértékek figyelembe vételével sikerült különválasztanunk a kijelentő mondat fogalmát a jóval szigorúbb állítás fogalmától. Ez utóbbinak lényegi tulajdonsága az, hogy egyértelmű információt hordoz, és éppen ennek köszönhetően biztosított az igazságértékek segítségével történő értékelése.

Ugyancsak az igazsággal kapcsolatban merül fel a következő kérdés. Ha a korrespondencia elv jól kitaposott ösvényén haladunk az állíthatóság kérdésének a vizsgálatában, feltevődik a kérdés, hogy *hogyan vagyunk képesek a tapasztalati világunkon kívül eső létezőkkel kapcsolatosan megfogalmazott állításoknak igazságértéket tulajdonítani?* Egyszerűbben megfogalmazva: hogyan mondhatom egy állításra, hogy az igaz vagy hamis – hogyan nevezhetem egyáltalán állításnak, ha

¹⁹ V. ö. Gál László: *A mondat logikai szempontból*. In: *Társadalom és logikusság*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003. 151. old.

figyelembe veszem az állítás jelen dolgozatban történő meghatározását (igazságértékek szükségessége ill. egyértelmű információ követelményei) – ha benne olyan entitások szerepelnek, amelyek a logikai tárgyak és nem a tapasztalat osztályának elemei?

Az előző kérdéshez pedig szorosan kapcsolódik és megválaszolásának mikéntjén áll vagy bukik ez utolsó létjogosultsága: mi jogosít fel (ha egyáltalán feljogosít valami), hogy logikai tárgyak osztályába tartozó entitások létezését igaznak ítéljem és ezekhez referenciát/referenciákat rendeljek?

A dolgozat végén nem látom haszontalannak megnevezni a kérdések által körvonalazott korlátokat, azaz az igazságértékek meglétét, és az ebből fakadó tapasztalati, ill. etikai/jogi korlátokat.

Könyvészet:

1. Arisztotelész: *Kategóriák*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1993.
2. Arisztotelész: *Metafizika*. Lectum Kiadó, Szeged, 2002.
3. Frege, Gottlob: *Fogalomírás. A tiszta gondolkodás formulanyelve, az aritmetika nyelvének mintája szerint*. In: *Logikai vizsgálódások*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
4. Frege, Gottlob: *Függvény és fogalom*. In: *Logikai vizsgálódások*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
5. Frege, Gottlob: *Logikai vizsgálódások*. I. rész: *A gondolat*. In: *Logikai vizsgálódások*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
6. Gál László: *A mondat logikai szempontból*. In: *Társadalom és logikusság*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003.
7. Gál László: *Arról, ami logikailag állítható*. In: *Arról, ami állítható...* Editura Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2004.
8. Heidegger, Martin: *Lét és idő*. Gondolat, Budapest, 1989.
9. Király V. István: *Állítás (asszerció), kérdés és tagadás*. In: *Arról, ami állítható...* Editura Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2004.
10. Madarász Tiborné – Pólos László – Ruzsa Imre: *A logika elemei*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
11. Tarski, Alfred: *Az igazság szemantikus felfogása és a szemantika megalapozása*. In: *Logika*. Szöveggyűjtemény. (szerk. Gál László, Szigheti Attila), Stúdium Kiadó, Kolozsvár, 2002.
12. Wittgenstein, Ludwig: *Logikai-filozófiai értekezés*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.